

Speciaal of Specialistisch?

De kennis en expertise van gespecialiseerd onderwijs in kaart gebracht.

Inhoudsopgave

SAMENVATTING.....	3
1. INTRODUCTIE.....	5
2. DOELSTELLING WEC-RAAD	6
3. VISIE.....	6
4. AMBITIE.....	7
5. VERSCHIEDENHEID IN EENHEID	7
6. ONTWIKKELINGEN, BEDREIGINGEN EN KANSEN.....	8
7. KENNIS EN EXPERTISE.....	11
8. KENNISKAARTEN	13
9. UITDAGINGEN	19
10. KENNISPROGRAMMA WEC-RAAD.....	21
11. TOT SLOT	21
BIJLAGE KENNISKAARTEN VAN HET GESPECIALISEERD ONDERWIJS.....	22
BIJLAGE LITERATUUR	26

Samenvatting

Dit is het visiedocument van de WEC-Raad met betrekking tot de ontwikkeling, borging en toepassing van de kennis en de expertise van het speciaal onderwijs binnen het gehele onderwijssysteem in Nederland. De afgelopen maanden hebben wij ten behoeve van het opstellen van het visiedocument en ons in gang gezette kennisprogramma, een groot aantal expertise sessies gehad met bestuurders, directies en experts in onze sector. Ook hebben we daarbij onze cliëntorganisaties en externe deskundigen op informele basis betrokken.

Wij willen in het speciaal onderwijs in de komende jaren nog meer dan thans voor alle betrokkenen - onze leerlingen voorop - nieuwe uitdagingen en perspectieven bieden voor het verkrijgen van nog beter kwalitatief onderwijs, nog betere begeleiding en optimale leerlijnen en leerrendement.

Onze visie

Onze visie over de toekomst van de verdere ontwikkeling, borging en toepassing van onze kennis en expertise binnen het speciaal onderwijs en binnen het onderwijsbestel in Nederland als geheel is als volgt:

- het regulier onderwijs, primair onderwijs (PO), voortgezet onderwijs (VO) en Beroeps Voorbereidende Educatie (BVE) is het vertrekpunt. Speciaal onderwijs biedt alleen onderwijs aan geïndiceerde leerlingen waar dat nodig is. De inzet van gespecialiseerd onderwijs vindt voor leerlingen plaats als de kennis en expertise binnen het PO, VO, BVE niet toereikend blijken te zijn of wanneer de leerling de wel aanwezige kennis als gevolg van zijn beperkingen onvoldoende kan benutten;
- het leerling georiënteerd onderwijs vormt de basis in het speciaal onderwijs. Hierin ligt de focus op de geïndiceerde leerling zowel waar het gaat om onderwijs als om onderwijszorg en arbeidstoeleiding;
- de leerkracht is de spil in aanbod onderwijs-op-maat met de ouders als partners;
- vanuit het speciaal onderwijs is er een cruciale en onmisbare rol van de ambulante onderwijskundige begeleiding binnen het PO, VO, BVE en (V)SO.

Over onze positionering binnen het onderwijssysteem zijn wij helder. Regulier onderwijs voor kinderen, tenzij het niet zonder speciaal onderwijs kan. Daarnaast gaat het om het uitdragen en dienstbaar maken van onze externe kracht door onze toegevoegde waarde kennis, expertise en vaardigheden op en interactie met PO, VO, BVE en (V)SO.

Onze ambitie

Vanuit onze visie is onze ambitie voor de toekomst als volgt samen te vatten:

- Creatie van overtuigende en spraakmakende innovatie in dienstverlening, zowel in het gespecialiseerd onderwijs zelf als voor het PO, VO en BVE;
- Kwalitatief hoogwaardig verder borgen, ontwikkelen en toepassen van kennis binnen clusters van het gespecialiseerd onderwijs, voorzover relevant tussen de scholen binnen de clusters en tussen de clusters van het gespecialiseerd onderwijs;
- Inventief en op grotere schaal borgen, ontwikkelen en toepassen van kennis en expertise in de relatie tussen het gespecialiseerd onderwijs met het PO, VO en BVE;
- Intensieve interactie, kruisbestuiving en (waar mogelijk en nodig) integratie van het gespecialiseerd onderwijs aan geïndiceerde kinderen en het PO, VO en BVE.
- Verder expliciet maken van toepassingen van waardevolle kennis en expertise in het gespecialiseerd onderwijs en versterken van het gebruik in het PO, VO, BVE, (V)SO.

In onze visie en ambitie willen we op genoemde terreinen tempoversnellingen aanbrengen. Wij willen meer neerzetten en ook meer zaken op de nationale onderwijsagenda zetten.

Samenvatting (vervolg)

Onze kennisgebieden

De WEC-Raad, de clusterverenigingen en experts uit het veld hebben in een eerste fase gewerkt aan het expliciet maken van de beschikbare expertise in het speciaal onderwijs. Hieruit is een voorlopige inventarisatie van kenniskaarten ontstaan die richting geven aan welke expertise van het gespecialiseerd onderwijs behouden moet blijven en welke verspreid moeten worden om de kennis en handelingsbekwaamheid in het PO, VO, BVE, (V)SO te vergroten. Gezamenlijk vormt dit onze interne kracht om met partners de ondersteuning en zorg voor geïndiceerde leerlingen in te regelen om aantoonbare resultaten te behalen.

Ons kennisprogramma

Op basis van ons bewustzijn over het belang van kennis en expertise, de 'kenniskaarten' van de clusters binnen het speciaal onderwijs en de uitdagingen die er zijn om onze kennis nog beter te ontwikkelen, borgen en toe te passen hebben wij samen met de clusterverenigingen een kennisprogramma ontwikkeld. Het bevat de volgende componenten:

- Uitwerken van de kenniskaarten van de clusters binnen het speciaal onderwijs;
- Prioriteren voor borging, ontwikkeling en toepassing van kennis en innovatie;
- Afstemming tussen de behoeften vanuit het PO, VO en BVE en de kennis van het gespecialiseerd onderwijs;
- Strategische keuzen van in regio's mogelijke onderwijs- zorg- en werkarrangementen. Gezien de sterk uiteenlopende leerlingenaantallen van de clusters zal de aard en omvang van de regio's tussen de clusters differentiëren;
- Uitgewerkte positioneringsscenario's voor de ambulante begeleiding – zowel de geïndiceerde - , terugplaatsings – als preventieve vorm;
- Bepaling van gewenste clusteroverstijgende sturing WEC-Raad op borging van kennis, kennisuitwisseling en relaties kennisinstellingen;
- Blijvende investering in ontwikkeling van ontbrekende en op toepassing gerichte kennis/expertise door universiteiten en onderzoeksinstellingen.

Het programma bevat zowel voor de WEC-Raad als voor de clusterverenigingen een groot aantal activiteiten en targets die moeten worden gerealiseerd. Dat willen wij doen in een hoog tempo. Naar verwachting zullen wij dan ook in het voorjaar van 2007 de resultaten van onze kennisprogramma presenteren.

Onze toegevoegde waarde

Wij zijn niet alleen speciaal onderwijs. Wij zijn vooral ook gespecialiseerd, met een duidelijke toegevoegde waarde voor de geïndiceerde leerling waarvoor specialistische kennis, expertise, ervaring en vaardigheden nodig zijn in nauwe interactie met docenten uit het PO, VO en BVE, de ouderverenigingen en de overige (kennis)instellingen. Het speciaal onderwijs is een sector die 'ervoor gaat' en waar kennis zich in hoog tempo ontwikkelt, vernieuwt en tot waarde wordt gebracht. Daardoor levert deze sector een heldere bijdrage aan de behoefte van diverse belanghebbenden om voor geïndiceerde leerlingen in Nederland een plaats te bieden met voldoende levens- en leerrendement.

Wij hopen dat ons visie document een ieder zal inspireren onze toegevoegde waarde binnen het onderwijsbestel in Nederland nog scherper in beeld te brengen en vervolgens samen met ons verder uit te bouwen. Dat is niet alleen zinvol en goed voor de jongeren die we onderwijs geven en begeleiden. Het is ook goed voor hun omgeving (waaronder de ouders) en andere betrokkenen. Niet in de laatste plaats het PO, VO, BVE en het (V)SO zelf.

WEC-Raad
Utrecht, oktober 2006

1. Introductie

*"Knowledge and error flow from the same mental sources,
only the result distinguishes the two (Ernst Mach, 1905)"*

Dit document geeft onze visie en ambitie met betrekking tot de toekomst van het speciaal onderwijs en de ambulante onderwijskundige dienstverlening binnen het gehele onderwijssysteem in Nederland. Deze visie en ambitie vormen de uitkomst van een proces van intensieve brainstorming en onderzoek binnen onze sector. Wij zullen in de komende jaren nog meer dan thans voor alle betrokkenen - onze kinderen / leerlingen voorop- nieuwe uitdagingen en perspectieven moeten bieden voor het verkrijgen van nog beter onderwijs, nog betere begeleiding en optimaal leerrendement. Onze (toekomstige) leerlingen maken straks deel uit van een kennisprogramma dat wij als WEC-Raad gevormd door de clusterverenigingen van het speciaal onderwijs in gang hebben gezet, om dat betere onderwijs, die betere begeleiding en het optimale leerrendement ook daadwerkelijk waar te maken. Kennis immers, is in onze samenleving – maatschappelijk, economisch en onderwijskundig – een factor van cruciaal belang. En kennis bepaalt ook in steeds belangrijker mate de kwaliteit en toegevoegde waarde van onze dienstverlening aan leerlingen en hun ouders, andere onderwijsinstellingen en - meer in het algemeen - de Nederlandse samenleving. En niet voor niets staat 'WEC' voor Wet op de Expertise Centra.

Onze visie en ambitie dienen als:

- Externe verantwoording over de verdere en nog betere ontwikkeling, borging en toepassing van kennis in het speciaal onderwijs en het adequaat aanbieden van deze kennis aan het regulier onderwijs;
- Basis voor het maken van strategische keuzen over wat we centraal doen, wat we per cluster in onze onderwijssector doen, wat we uitbesteden aan andere spelers in het onderwijsveld en kennisinstellingen en wat we *niet* doen;
- Interne sturing van strategie, beleid en acties in de toekomst ter vergroting van de (toekomstige) toegevoegde waarde van het gespecialiseerd onderwijs en de in de sector ontwikkelde kennis voor het PO, VO en BVE en binnen het (V)SO.

We zijn er immers met het speciaal onderwijs nog lang niet. Er is nog veel te doen en we moeten daar samen mee aan de slag.

Allereerst gaan we in dit visiedocument in op de doelstelling van de nog betrekkelijk jonge WEC-Raad (paragraaf 2). Daarna geven we weer wat onze visie over de positie, rol en betekenis van het speciaal onderwijs inhoudt (paragraaf 3). Vervolgens schetsen wij de ambitie die wij voor de komende jaren hebben (paragraaf 4). Dat alles in het perspectief van de 'verscheidenheid in eenheid' die onze onderwijssector kenmerkt. Vandaar dat we aan die verscheidenheid en aan die eenheid afzonderlijk aandacht besteden (paragraaf 5). Ook geven wij een schets van de ontwikkelingen, kansen en bedreigingen die aan de door onze geformuleerde visie en ambitie ten grondslag liggen (paragraaf 6). Vervolgens gaan we meer in het bijzonder in op het belang van kennis in het speciaal onderwijs (paragraaf 7). Hierbij worden de cruciale en specifieke kennisgebieden van de sector en het proces van het ontwikkelen van de (voorlopige en in ontwikkeling zijnde) 'kenniskaarten' van de vier clusters binnen onze sector weergegeven (paragraaf 8). Vervolgens worden de uitdagingen die er zijn om tot een nog betere ontwikkeling, borging en toepassing van die kennis in onze sector te komen weergegeven (paragraaf 9). Voor de borging, ontwikkeling en toepassing van deze kennis, kennisgebieden en kenniskaarten gaan wij als sluitstuk van ons visiedocument in op het Kennisprogramma WEC-Raad dat door ons samen met de clusterverenigingen is ontwikkeld en die we in de komende tijd succesvol ter hand willen nemen (paragraaf 10).

2. Doelstelling WEC-Raad

De doelstelling van de WEC-Raad is in onze Beleidsagenda 2005-2009 als volgt verwoord:

Het behartigen van de inhoudelijke onderwijskundige belangen van het speciaal onderwijs zoals dat vorm krijgt in de scholen, de instellingen en de Regionale Expertise Centra (REC's) in de vier clusters van het domein van de WEC, en voorts al hetgeen met een en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn.

In deze doelstelling en de nadere invulling daarvan door de WEC-Raad en de vier clusterverenigingen is een aantal cruciale elementen opgenomen namelijk de:

- Behartiging van inhoudelijke onderwijskundige belangen binnen het speciaal onderwijs
- Vormgeving van het speciaal onderwijs door scholen, instellingen en REC's
- Sturing en uitvoering van het speciaal onderwijs vanuit 'de vier clusters'

De clusterverenigingen zijn verantwoordelijk voor clusterspecifieke zaken. De WEC-Raad is clusteroverstijgend gericht op de kwaliteitsverbetering en borging van kennis en expertise van het speciaal onderwijs en de gespecialiseerde begeleiding binnen de reguliere onderwijsinstellingen. De Raad functioneert daarbij als inspirator, katalysator, regisseur en spreekbuis om dat alles mogelijk te maken. In onze doelstelling gaat het dus om enerzijds de *inhoud van* het speciaal onderwijs en *anderzijds de communicatie over* het speciaal onderwijs.

3. Visie

Vanuit deze doelstelling hebben wij een visie ontwikkeld die onze positionering binnen het onderwijssysteem in Nederland als geheel weergeeft. Die visie houdt het volgende in:

- het regulier onderwijs (primair onderwijs (PO), voortgezet onderwijs (VO) en Beroeps Voorbereidende Educatie (BVE) is het vertrekpunt. Speciaal onderwijs biedt alleen onderwijs aan geïndiceerde leerlingen waar dat nodig is. De inzet van gespecialiseerd onderwijs vindt voor leerlingen plaats als de kennis binnen het PO, VO, BVE niet toereikend blijkt te zijn of wanneer de leerling de wel aanwezige kennis als gevolg van zijn beperkingen onvoldoende kan benutten;
- het leerling georiënteerd onderwijs vormt de basis in het speciaal onderwijs. Hierin ligt de focus op de geïndiceerde leerling zowel waar het gaat om onderwijs, onderwijszorg en arbeidstoeleiding;
- de leerkracht is de spil in aanbod onderwijs-op-maat met de ouders als partners;
- vanuit het speciaal onderwijs is er een cruciale en onmisbare rol van de ambulante onderwijskundige begeleiding binnen het PO, VO, BVE en (V)SO.

Over onze positionering binnen het onderwijssysteem zijn wij helder. Regulier onderwijs voor kinderen, tenzij het niet zonder speciaal onderwijs kan. In onze visie gaat het dus om zichtbaar en dienstbaar maken van de *interne kracht* van het speciaal onderwijs door specifieke kennis, expertise, vaardigheden en competenties van leerkrachten, begeleiders, experts en ouders. Daarnaast gaat het om het uitdragen en dienstbaar maken van onze *externe kracht* door onze toegevoegde waarde kennis, expertise en vaardigheden op en interactie met PO, VO, BVE en (V)SO. Ook gaat het ons daarbij om de borging, ontwikkeling en toepassing van kennis over onderwijs aan geïndiceerde leerlingen in samenwerking met nationale en internationale kennisinstellingen.

4. Ambitie

Het gaat niet om het speciaal onderwijs, ...het gaat om de toegevoegde waarde ervan

Vanuit de visie hebben we onze ambitie voor het gespecialiseerd onderwijs en de betekenis die het kan hebben voor het PO, VO en BVE geformuleerd. Onze ambitie houdt in:

- Creëer overtuigende en spraakmakende innovatie in dienstverlening, zowel in het gespecialiseerd onderwijs zelf als voor het PO, VO en BVE;
- Kwalitatief hoogwaardig verder borgen, ontwikkelen en toepassen van kennis binnen clusters van het gespecialiseerd onderwijs, voorzover relevant tussen de scholen binnen de clusters en tussen de clusters van het gespecialiseerd onderwijs;
- Inventief en op grotere schaal borgen, ontwikkelen en toepassen van kennis in de relatie tussen het gespecialiseerd onderwijs met het PO, VO en BVE;
- Intensieve interactie, kruisbestuiving en (waar mogelijk en nodig) integratie van het gespecialiseerd onderwijs aan geïndiceerde kinderen en het PO, VO en BVE.
- Verder expliciet maken van toepassingen van waardevolle kennis in het gespecialiseerd onderwijs en versterken van het gebruik in het PO, VO, BVE, (V)SO.

Wat wij in onze ambitie willen uitstralen is dat het gespecialiseerd onderwijs geen eiland binnen het totale onderwijsbestel in Nederland is. Het vormt er veeleer een onmisbaar onderdeel van. Niet zozeer 'leading' – liever niet zelfs – maar vooral 'serving' naar andere delen van het onderwijs toe met specifieke kennis en de ontwikkeling en innovatie daarvan.

In onze visie willen wij ook uitstralen dat wij op genoemde terreinen tempoversnellingen willen aanbrengen. Er is al veel door ons tot stand gebracht, maar lang niet genoeg. Wij willen meer neerzetten en ook meer zaken op de nationale onderwijsagenda zetten. Vooral waar het gaat om het ontwikkelen, borgen en toepassen van kennis. De ambitie is daar waar mogelijk en nodig de integratiegraad in het regulieronderwijs te verhogen. De op dat terrein ontwikkelde best practices in de clusters zijn daarbij belangrijke inspiratiebronnen.

5. Verscheidenheid in eenheid

Het speciaal onderwijs in Nederland wordt gevormd door de scholen en instellingen gegroepeerd in vier clusters. In onze Beleidsagenda 2005-2009 hebben we deze clusters als volgt beschreven:

- *Cluster 1:* dit betreft onderwijs, onderwijszorg en ambulante begeleiding aan kinderen en jongeren met een visuele beperking, een visuele en verstandelijke beperking (met daarnaast soms ook medische, motorische en/of psychische beperkingen, en een visuele beperking in combinatie met andere bijkomende stoornissen en doof blinden kinderen.
- *Cluster 2:* dit betreft onderwijs, zorg en ambulante begeleiding aan kinderen en jongeren die een auditieve en/of communicatieve beperking hebben. Het gaat om leerlingen die doof zijn, slechthorend zijn, ernstige spraak -en taalmoeilijkheden hebben of bij wie sprake is van een meervoudige handicap of stoornis in het autistisch spectrum;
- *Cluster 3:* dit betreft onderwijs, zorg en ambulante begeleiding aan leerlingen met verstandelijke beperkingen, lichamelijke of meervoudige handicap en langdurig zieke leerlingen (waaronder ook leerlingen met epilepsie);
- *Cluster 4:* dit betreft onderwijs, zorg en ambulante begeleiding aan leerlingen met ernstige gedragsproblemen en/of psychiatrische stoornissen.

*Verscheidenheid in eenheid bij het waarborgen van de balans
tussen passie en betrokkenheid én professionele distantie*

Verscheidenheid

De clusters kenmerken zich enerzijds door een grote verscheidenheid. Die verscheidenheid manifesteert zich onder meer in:

- de focus van de aandacht voor unieke doelgroepen van leerlingen;
- het uniek maatwerk in het onderwijs, de zorg en de begeleiding van deze leerlingen;
- het aantal leerlingen en ten gevolge daarvan de schaalgrootte van de dienstverlening die wordt aangeboden zowel wat betreft aantal leerlingen, aantal scholen, omvang van de ambulante begeleiding in het PO, VO, BVE, (V)SO en aantal Regionale Expertise Centra.

Overeenkomsten

Het zijn echter vooral de overeenkomsten die de verschillende clusters van het speciaal onderwijs binden en maken dat zij niet alleen voor de leerlingen maar ook voor ouders, het reguliere onderwijs en andere partners een grote toegevoegde waarde hebben. Het palet aan overeenkomsten tussen - of liever gezegd de eenheid - betreft onder meer:

- hoogwaardige kennis en expertise van leerkrachten en kenniswerkers;
- commitment en de betrokkenheid van de leerkrachten en kenniswerkers met de leerlingen; borgen en toepassen van kennis en vaardigheden als achilleshiel van de dienstverlening
- sterk geïntensiveerd kennisdelen binnen en tussen clusters en met andere partijen;
- de toegevoegde waarde van kennis overdracht van het gespecialiseerd onderwijs op het PO, VO, BVE en (V)SO.

6. Ontwikkelingen, bedreigingen en kansen

Heldere noodzaak van verdere afstemming dienstverlening gespecialiseerd onderwijs en regulier onderwijs aan geïndiceerde kinderen, maar ken daarbij geen primaat toe aan het regulier of speciaal onderwijs, maar focus op de geïndiceerde leerling

Verschillende ontwikkelingen per cluster in het gespecialiseerd onderwijs

Er doen verschillende ontwikkelingen voor per cluster. In cluster 1 en cluster 2 is de leerlingen populatie redelijk stabiel. Een groot deel van het onderwijs wordt hier in de reguliere setting gegeven. In cluster 3 zie je dat het aantal leerlingen groeit en dat de leerlingen langer in het gespecialiseerd onderwijs blijven. In cluster 4 is een sterke vraag naar de expertise van de cluster 4 scholen waar te nemen die in het bijzonder gevoed wordt door de mogelijkheden van de leerling gebonden financiering in het regulier onderwijs.

Ontwikkelingen aan visueel gehandicapte leerlingen

In het onderwijs aan visueel gehandicapte kinderen is sprake van een kleine doelgroep met een grote landelijke spreiding. Om de kennis ondanks deze spreiding te behouden zijn de instellingen in cluster 1 landelijk georganiseerd en gefinancierd. Cluster 1 kent dan ook geen leerlinggebonden financiering. In totaal zijn circa 2.500 leerlingen geïndiceerd voor begeleiding vanuit het gespecialiseerd onderwijs. Het aantal in (V)SO scholen is constant, terwijl het aantal via de ambulante begeleiding licht toeneemt. Een bijzonder punt is dat vanuit cluster 1 ook onderwijs plaats vindt aan kinderen in de leeftijd jonger dan 24 maanden.

Onderwijs aan auditief en communicatief gehandicapte leerlingen

Het onderwijs aan auditief en communicatief gehandicapte leerlingen vanuit cluster 2 is net als cluster 1 sterk verbonden met de gezondheidsinstellingen. In totaal zijn 13.464 leerlingen geïndiceerd voor begeleiding vanuit het gespecialiseerd onderwijs van cluster 2. De scholen zijn verspreid over het land in regionale clusters van 4 REC's. Ook hier is sprake van redelijke constante leerlingpopulatie. De expertisevraag naar de begeleiding van de ambulante diensten neemt licht toe.

Onderwijs aan lichamelijke en/of verstandelijke gehandicapte en langdurig zieke leerlingen

Het onderwijs aan lichamelijke en/of verstandelijke gehandicapte en langdurig zieke leerlingen kent een brede en rijke schakering. De doelgroep verbreedt en verandert door telkens wisselende combinaties van handicaps en ziektebeelden. In de scholen van cluster 3 is diepgaande specialistische kennis aanwezig over de stoornissen en hoe met aangepast onderwijs het kind alsnog onderwijs kan volgen naast de vanwege de handicap of ziekte benodigde therapie. Er is een structurele groei van het aantal leerlingen in zowel de(V)SO scholen als bij de diensten ambulante begeleiding. In totaal zijn er 32.298 leerlingen geïndiceerd voor cluster 3 onderwijs. Huisvesting en middelen voor een adequaat aanbod onderwijs in een verantwoorde omgeving lopen daardoor niet meer in de pas met de groei. Tevens komt de groei terug in de sterke toename van de ambulante dienstverlening. Middels de branchecode voor cluster 3 en verregaande landelijke ontwikkeling van leerlijnen, kwaliteitszorg en samenwerkingsverbanden wordt gewerkt aan verdere professionalisering.

Onderwijs leerlingen met gedrags- en psychiatrische stoornissen of psychosociale problemen

De vraag naar expertise op het gebied van onderwijs aan leerlingen met gedrags- en psychiatrische stoornissen of psychosociale problemen neemt exponentieel toe. Er waren bij de start van 2006 in totaal 32.401 geïndiceerde leerlingen ten opzichte van 16.836 leerlingen eind 2000. De groei doet zich vooral voor bij de ambulante begeleiding aan leerlingen in het regulier onderwijs, waarbij het aantal leerlingen verachtvoudigde van 1019 leerlingen in 2000 tot 8.137 leerlingen in 2005. Daarnaast wordt er in projecten als "Op de rails" en "Herstart" preventief samengewerkt met het regulier onderwijs. Hierbij worden leerlingen die geen indicatie hebben, maar uit het regulier onderwijs dreigen te vallen opgevangen. Het aantal plaatsingen op (V)SO scholen is daarbij geen probleem. Daar juist de groei in de ambulante begeleiding naar het regulier onderwijs plaatsvindt, is er een aanzienlijke druk om goede leerkrachten te vinden en op te leiden in de daartoe ontwikkelende methoden en projecten.

De groei van het speciaal onderwijs is vooral een groei van geïndiceerde leerlingen

De aandacht voor ontwikkelingen in het speciaal onderwijs van de politieke en publieke opinie in 2006 concentreerde zich onterecht op een groei van het *gehele* speciaal onderwijs. Waar het echter in werkelijkheid op neerkomt is dat de leerlingen populatie in cluster 1 en 2 nagenoeg constant is gebleven en dat de groei zich in de andere clusters 3 en 4 voordoet. Nu is dat niet zozeer dankzij de door sommigen veronderstelde 'wervende' inzet van de speciaal onderwijs scholen, eerder het aantal voor gespecialiseerde ondersteuning geïndiceerde leerlingen in het gehele PO, VO, BVE, (V)SO groeit. Deze leerlingen worden op basis van wettelijk vastgelegde criteria geïndiceerd en hebben extra ondersteuning nodig om het in reguliere onderwijs te kunnen blijven functioneren of kiezen zelf voor de aanvullende faciliteiten en begeleiding van een school voor speciaal onderwijs.

De expertise-vraag naar gespecialiseerde ondersteuning vanuit regulier onderwijs neemt toe

Er is een duidelijke toename van het aantal leerlingen in het PO, VO en BVE die meer zorg, ondersteuning en begeleiding nodig heeft. Zo is het totale aantal geïndiceerde leerlingen tussen 2000 en 2005 gestegen met 24.960 leerlingen tot 80.663 leerlingen. Van deze 24.960 extra leerlingen zijn er circa 10.893 leerlingen waarvan de ouders mede dankzij de invoering van de Leerling Gebonden Financiering besloten hebben om in het regulier onderwijs te blijven en gespecialiseerde expertise in te huren. Dit is een autonoom aanbod-effect, dat wil zeggen voor 2003 gaf een deel van de ouders er de voorkeur aan om kinderen nog in het PO, VO, BVE te houden, echter sinds 2003 hebben de ouders de mogelijkheid gekregen om gespecialiseerde expertise in te huren ('rugzak'). Zo hebben steeds meer ouders en schoolbesturen de weg naar de LGF gevonden om het stuk expertise dat miste in te zetten voor van hun kinderen. Daarmee is deze bestaande groep leerlingen in het PO, VO en BVE zichtbaar geworden. Zij hebben speciale onderwijsbehoeften en krijgen nu de nodige zorg met name vanuit cluster 4.

Overgang indicatiestelling naar 'slagboom-diagnostiek' leidde tot toestroom in cluster 4

De overgang van indicatiestelling naar medisch model het oude systeem van indicatiestelling naar 'slagboom-diagnostiek' heeft vooral in cluster 4 de afgelopen jaren als gevolg gehad dat er nu leerlingen door indicaties 'heenkomen' die er eind jaren '90 niet doorkwamen. Zowel in Nederland als Vlaanderen is er de laatste jaren een toename van het aantal leerlingen met ernstige gedragsproblemen. Volgens onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW "is nergens de handelingsverlegenheid zo groot als ten aanzien van gedragsproblemen en wanneer leerkrachten hierin niet worden begeleid, wordt deze tot een houding en gewoonte. Het huidige beleid maakt het voor scholen relatief gemakkelijk om gedragsproblemen louter als kindproblemen (verwijzend naar DSM-IV stoorniscategorieën) te zien, het interactionele karakter ervan op school- en leerkrachtniveau te negeren en buiten het gewone zorgcircuit van de school een oplossing te zoeken voor de eigen handelingsverlegenheid".

Toename in complexiteit bij leerlingen leidt tot langer verblijf in gespecialiseerd onderwijs

Naast een toename van het aantal leerlingen is ook een duidelijke toename waar te nemen van de complexiteit van de leerproblemen waarmee leerlingen kampen en waarvan de zorgbehoefte groeit. Dit beeld is hetzelfde in westerse landen wereldwijd. In Nederland uit zich dat in de trend dat leerlingen langer op de scholen van het gespecialiseerd onderwijs blijven. Van de groei van 24.960 leerlingen tussen 2000 en 2005 zijn er 14.067 leerlingen in de (V)SO scholen bijgekomen.

Partnership met de ouders en partners in gespecialiseerd onderwijs

Partnership met ouders is een van de onderscheidende punten in het gespecialiseerd onderwijs. Ouders van leerlingen met een verstandelijke, lichamelijke en/of meervoudige stoornis leven intens mee met de ontwikkeling van hun kind. De wijze waarop het kind zich ontwikkelt, is immers nauw verweven met de kwaliteit van het leven – zowel voor het kind als het gezin. Met de komst van de leerling gebonden financiering (LGF) is de positie en relatie van de ouders/leerlingen ten opzichte van het onderwijs versterkt. Ouders hebben meer keuzemogelijkheden – afhankelijk van de complexiteit van de stoornis – maar ook meer verantwoordelijkheden bij het vinden van een school die past bij de situatie van hun kind en het gezin. Ouders willen een unieke aanpak en doen bij het volwassen worden van de leerling een beroep op het gespecialiseerd onderwijs om uit de leerling te halen wat erin zit. En andersom heeft het gespecialiseerd onderwijs de ouders als partner nodig om nog meer te weten te komen van hoe het kind thuis met zijn stoornis omgaat en met hen samen te werken om in de thuissituatie zoveel mogelijk leermomenten te creëren. De leerkracht is daarbij de spil in aanbod onderwijs-op-maat met de ouders als partners, in nauwe interactie met docenten uit het PO, VO en BVE, de ouderverenigingen en de overige (kennis)instellingen.

Samenwerking met cliëntorganisaties

De WEC-Raad beoogt ook nauw in gesprek te zijn met de ouderverenigingen / cliëntorganisaties. Daarbij hebben de cliëntorganisaties voor ons een sleutelrol om nieuwe kansen, ontwikkelingen en bedreigingen voor de gehele sector te signaleren vanuit de kritische blik van het ouderperspectief.

7. Kennis en expertise

*Knowledge is a lot like life. All life engages in knowledge creation.
We humans are no different. We are developing new knowledge all the time.
When asked to do a task, most of us feel the need to change it in some way.
We fine-tune it, we adapt it, we add our improvements till the task is done*

(Wheatley, 2002, p.5)

Kennis in economie, samenleving en onderwijs

Kennis is een belangrijke stuwende factor in de economie en in het sociale leven. Kennis is tegelijkertijd van onschatbare waarde voor het functioneren van het speciaal onderwijs, de clusters daarbinnen en voor ons als WEC-Raad. Onschatbaar, omdat er enerzijds geen expliciete financiële waarde aan kennis kan worden 'toegerekend'. Anderzijds onschatbaar omdat de kennisuitwisseling cruciaal is voor het succes en de continuïteit van onze onderwijssector en ander onderdelen van het onderwijsbestel in Nederland.

Samen met ons wordt ook vanuit het beleid de onschatbare waarde van kennis en expertise in het algemeen en die in het speciaal onderwijs in het bijzonder, onderkend. Zo staat in verband hiermee in het verslag van de Tweede Kamer, vergaderjaar 2005 – 2006, 27728, nr. 89 in het kader van de wijziging van de Wet op de expertisecentra, de Wet op het primair onderwijs en de Wet op het voortgezet onderwijs (op pagina 11):

*"Expertise moet behouden blijven en het is goed om deze te verspreiden.
De minister heeft de WEC-raad gevraagd om een voorstel voor ontwikkeling
en verspreiding van expertise door de scholen van speciaal onderwijs."*

Kenniscirculatie speelt een grote rol bij het verbeteren van onderwijs -PO, VO, BVE, (V)SO- aan de leerlingen, bij de omgang met ouders, bij de inzet van partners en in de regionale, nationale en internationale netwerken waar de WEC-Raad en de clusterverenigingen deel van uit maken. Kennis leeft echter niet alleen in de documenten van organisaties en in de hoofden van mensen, maar beweegt zich vooral tussen mensen. Zo veroudert de kennis die iemand individueel heeft in een rap tempo, maar de kennis die over meerdere mensen verspreid is echter actualiseert snel door ieders inbreng. Door het samenbrengen ontstaat een versnelling.

Een van de manieren waarop wij deze kenniscirculatie momenteel uitvoeren is door middel van projecten op specifieke actuele thema's. In het kader hiervan willen wij hier een aantal projecten noemen die door de WEC-Raad zijn/worden uitgevoerd of waar de WEC-Raad nauw bij betrokken is of is geweest:

1. Op de rails
2. Herstart
3. Opleiden in school
4. Landelijk Netwerk Autisme
5. De andere stroom
6. Deskundigheidsbevordering
Ambulante Begeleiding
7. Kwaliteit Speciaal
8. Implementatie Leerlijnen (V)SO
9. Zorg in en om de school
10. Bezwaar Adviescommissie (BAC)
11. Meldpunt Leerlinggebonden Financiering
12. ESF / Arbeidstoeleiding

Voor achtergrondinformatie en resultaten per project zie de website: <http://www.wecraad.nl/>

Kennismanagement om consistente toegevoegde waarde te creëren

Kennismanagement is nu een middel om kennis en expertise tot *waarde* te brengen d.w.z. om specifieke initiatieven, uitdagingen, processen of specifieke problemen te adresseren, te ondersteunen, toe te passen dan wel te realiseren. Met kennismanagement wordt een systematische manier van organiseren beschreven voor het vastleggen, beschikbaar maken, verrijken, verbeteren, toepassen en exploiteren van kennis binnen en tussen organisaties.

Kennis is van onschatbare waarde voor het functioneren van het gespecialiseerd onderwijs. Onschatbaar, omdat er in feite geen expliciete financiële waarde aan kennis kan worden 'toegerekend'. Anderzijds onschatbaar omdat de kennisuitwisseling cruciaal voor het succes is en de continuïteit van de dienstverlening van het gespecialiseerd onderwijs. Kennismanagement richt zich dus in eerste instantie op de kansrijke kennisgebieden waarbij kennis en potentieel nut bij elkaar komen.

Nu leeft kennis niet alleen in de documenten van de organisatie en in de hoofden van mensen, maar beweegt kennis zich vooral tussen mensen. Zo verouderd de kennis die iemand individueel heeft in een rap tempo, maar de kennis die over meerdere mensen verspreid is echter actualiseert snel door ieders inbreng. Bij organisaties die het onderscheid tussen kennis in de hoofden en kennis tussen mensen niet onderkennen en zich voornamelijk richten op het overbrengen van de kennis van de medewerkers vanuit de "hoofden" naar "documenten", is het resultaat een verzameling "onrendabele investeringen". Organisaties hebben zich vervolgens gericht op het mogelijk maken van allerlei samenwerkingsverbanden (teams, communities, netwerken) en creëerden elektronische verbindingen tussen medewerkers. Echter verbinden betekent niet dat er dan ook kennisuitwisseling plaats vindt.

De beoogde kennisuitwisseling vindt alleen plaats als de medewerkers gericht rond een aantal concrete prioriteiten met toegevoegde waarde voor de organisatie met een opdracht samengebracht worden. Daarnaast is de onderlinge rolverdeling van belang om helder te zijn wie welke verantwoordelijkheid heeft om de in de opdracht afgesproken concrete resultaten te bereiken en de kennisuitwisseling gaande te houden. Tevens moet er monitoring van het uitvoeren van de kennisprocessen en van de resultaten van de kennisuitwisseling plaatsvinden om de focus ervan te waarborgen en de continuïteit te rechtvaardigen.

De beoogde realisatie van de toegevoegde waarde van de kennisuitwisseling vindt alleen plaats als concreet de situatie wordt veranderd. Bij kennismanagement richt men zich in eerste instantie op de kansrijke kennisgebieden waarbij kennis en expertise, lessons learned en potentieel nut bij elkaar komen. Hierdoor wordt het mogelijk een voorstel voor verandering of verbetering van de onderwijsprocessen uit te brengen. Hierdoor kan deze verandering beleidsmatig worden geagendeerd en worden 'good practices' of nieuwe ideeën gericht in het onderwijsproces worden ingevoerd.

8. Kenniskaarten

Kennisgebieden en kenniskaarten in het speciaal onderwijs

De WEC-Raad, de clusterverenigingen en experts uit het veld hebben in een eerste fase gewerkt aan het expliciet maken van de beschikbare expertise in het speciaal onderwijs. Hieruit zijn de kennisgebieden ontstaan die richting geven aan welke expertise van het gespecialiseerd onderwijs behouden moet blijven en welke verspreid moeten worden om de kennis en handelingsbekwaamheid in het PO, VO, BVE, (V)SO te vergroten. Gezamenlijk vormt dit onze interne kracht om met partners de ondersteuning en zorg voor geïndiceerde leerlingen in te regelen om aantoonbare resultaten te behalen.

Gespecialiseerde kennis en expertise voor maatwerkonderwijs

Onze kennis staat ten dienste van alle leerlingen met leeruitdagingen, hun ouders en leerkrachten in regulier onderwijs en de bij de leerling betrokken jeugd- en zorginstellingen. Wij hebben diepgaande kennis over het signaleren en constateren van de aard van de beperkingen van de leerling en de gevolgen daarvan op het onderwijs dat ze kunnen volgen. Met deze expertise adviseren wij welke vormen van aangepast onderwijs, advies, training, begeleiding en hulpmiddelen noodzakelijk zijn om de mogelijkheden en talenten van de leerling te versterken en het ontwikkelingsperspectief in de maatschappij te vergroten.

Maatwerk onderwijs voor het ontwikkelingsperspectief van iedere individuele leerling

Ieder kind en jongere heeft leeruitdagingen en leerproblemen. De mate waarin verschilt echter enorm. Voor kinderen en jongeren met een aangeboren beperking of een stoornis die zich op latere leeftijd manifesteert zijn de leeruitdagingen en leerproblemen zodanig dat de leerling alleen in het regulier onderwijs kan blijven met gespecialiseerde begeleiding van leerkracht en leerling, aangepaste materialen, een toegespitste groepssamenstelling en coachen van leerling en ouders in de thuissituatie. In deze situaties staat het gespecialiseerd onderwijs volledig ten dienste van het reguliere onderwijs. Daarnaast zijn er situaties waarin verregaande individuele begeleiding van de leerling nodig is, of fysieke aanpassingen nodig zijn om gangen en lokalen toegankelijk te maken of onderwijs in combinatie met therapie en zorg of in de gevangenis te geven. Daartoe hebben we in Nederland de faciliteiten van de scholen in het gespecialiseerd onderwijs. Met aangepaste gebouwen, met individuele begeleiding van docenten, assistenten en procesbegeleiders die met revalidatie professionals van zorginstellingen of therapeuten uit de jeugdzorg het onderwijs en zorg op de maat van de beperking van de leerling geven.

Om hoeveel leerlingen gaat het in Nederland?

Er zijn in Nederland bij de start van 2006 in totaal 80.663 kinderen en jongeren in het PO, VO, BVE, (V)SO geïndiceerd voor aanvullende ondersteuning vanuit of binnen het gespecialiseerd onderwijs. In cluster 1 ontvangen circa 2.000 leerlingen onderwijs vanuit met name de ambulante begeleiding. Voor cluster 2 zijn 13.464 leerlingen geïndiceerd. In het onderwijs vanuit cluster 3 krijgen 32.298 leerlingen onderwijs. Voor onderwijs in cluster 4 waren 32.401 leerlingen geïndiceerd (Bron: MinOCW, Groei van het (voortgezet) speciaal onderwijs, PO/ZO/06/31958). Voor deze groep leerlingen is binnen het reguliere onderwijs onvoldoende gespecialiseerde kennis en expertise aanwezig om hun handicapspecifieke en/of leer- en gedragsproblemen het hoofd te bieden. Zij krijgen van de onafhankelijke Commissie voor Indicatiestelling (CvI) (of zoals bij cluster 1 via de Commissie van Onderzoek (CvO)) op basis van bij de wet vastgelegde criteria en regelmatig terugkerende herindicatie toestemming en 'leerling gebonden financiering' om aanvullende gespecialiseerde kennis en expertise in het PO, VO of BVE in te huren of zich aan te melden voor plaatsing op een (V)SO school. Deze beschikking van de CvI is meestal drie jaar geldig, maar voor dove, zeer moeilijk lerende of meervoudig gehandicapte kinderen en jongeren vier jaar. In het laatste schooljaar voor de einddatum wordt altijd opnieuw bekeken of de leerling de speciale zorg nog nodig heeft bij de herindicatie. Binnen het gehele PO, VO, BVE, (V)SO is dit de groep leerlingen die geïndiceerd zijn voor gespecialiseerd onderwijs.

Welke leerlingen kunnen wij verder helpen in hun ontwikkeling?

Ten eerste is er een groep leerlingen die zintuiglijke beperkingen hebben. Hieronder vallen de blinde en slechtziende leerlingen, dove en slechthorende leerlingen en de groep leerlingen met ernstige spraak/taalproblemen. Daarnaast hebben we te maken met onderwijs aan leerlingen die zeer moeilijk leren, leerlingen die langdurig ziek zijn of lichamelijk of meervoudig gehandicapt zijn. Ten slotte bieden wij onderwijs aan zeer moeilijk opvoedbare leerlingen en leerlingen met psychiatrische problemen, in feite aan jongeren die de 'maatschappij – en zichzelf - in de weg zitten' en buiten het reguliere onderwijs en de zorgstructuur rondom het reguliere onderwijs vallen. Met het bieden van gespecialiseerd onderwijs en discipline neemt de kans op (betaalde) passende arbeid toe. Net als een eskimo vele soorten sneeuw onderkent is dat ook in het gespecialiseerd onderwijs en de typische leerlingen het geval. In totaal bieden wij nu aan 35 doelgroepen leerlingen onderwijs op de maat van hun zintuiglijke, lichamelijke, verstandelijke, gedrags-, communicatie- en cerebrale stoornissen.

De 35 doelgroepen leerlingen die wij verder helpen in hun ontwikkeling:

CLUSTER	INDELING	DOELGROEP
Cluster 1 Visueel gehandicapte leerlingen	Slechtziende en blinde leerlingen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Enkelvoud blind 2. Enkelvoudig slechtziend 3. Enkelvoudig slechtziend en blind met bijkomende problemen (gedrags-, psychisch, autisme, cerebrale visus stoornissen) 4. meervoudig gehandicapt, blind/slechtziend inclusief bijkomende problemen 5. Meervoudig complexe gehandicapten blind/slechtziend met ontwikkelingsleeftijd <24 maanden 6. Meervoudig complexe gehandicapten blind/slechtziend met ontwikkelingsleeftijd >24 maanden 7. Blind / doof 8. Leerlingen met perceptieproblemen
Cluster 2 Auditief en communicatief gehandicapte leerlingen	Leerlingen met auditieve beperking	<ol style="list-style-type: none"> 9. Doof / Slechthorend / cochleaire implantatie 10. Slechthorend 11. Slechthorend Meervoudig Gehandicapt 12. Doof 13. Doof / Blind 14. Doof Meervoudig Gehandicapt
	Leerlingen "communicatief"	<ol style="list-style-type: none"> 15. Ernstige Spraak Taal Moeilijkheden (ESM) 16. Autisme / ESM 17. ESM Meervoudig Gehandicapt
Cluster 3 Lichamelijke en/of verstandelijke handicap en langdurig zieke leerlingen		<ol style="list-style-type: none"> 18. Zeer Moeilijk Lerende Kinderen 19. ZMOLK (zeer moeilijk opvoedbaar en leren) 20. Autisme spectrum stoornissen (PDDNOS, Asperger, Klassiek, MCDD) 21. Meervoudig Gehandicapt 22. Complex Meervoudig Gehandicapt / MG+ 23. Lichamelijk Gehandicapt / Mytyl 24. Langdurig Zieke Kinderen 25. Epilepsie
Cluster 4 Leerlingen met gedragsstoornissen en psychiatrische stoornissen of psychosociale problemen	Leerlingen "Internaliserende problematiek"	<ol style="list-style-type: none"> 26. Geen intellectuele beperking 27. LVG 28. LZ
	Leerlingen "Autisme spectrum stoornissen"	<ol style="list-style-type: none"> 29. Autisme Spectrum Stoornissen 30. PDDNOS
	Leerlingen "Externaliserende problematiek"	<ol style="list-style-type: none"> 31. Zeer Moeilijk Opvoedbare Kinderen 32. LVG 33. Autisme Spectrum Stoornissen 34. Geen intellectuele beperking 35. Zeer Moeilijk Lerende Kinderen

Wat bieden wij deze doelgroepen?

Om deze 35 doelgroepen van leerlingen in hun ontwikkeling verder te brengen hebben de scholen en diensten ambulante begeleiding specialistische kennis in huis. In de sessies met experts en betrokkenen uit het veld komt het beeld naar voren van enorm veel specifieke expertise die op de scholen zelf aanwezig is. Deze specifieke kennis richt zich compleet op de leerling in al zijn facetten: Welke stoornissen of combinatie van stoornissen spelen er en hoe uiten die zich? Wat zijn de gevolgen in termen van hoe hij/zij kan leren, wat een leerling fysiek en motorisch aankan en met welke sociaal-emotionele en communicatie problemen gaat de leerling door het leven als gevolg van zijn stoornis? Wat is het profiel van de leerling en welk uitstroomperspectief kunnen we de leerling bieden? En wat betekenen al deze zaken voor de vorm en de inhoud van het onderwijs dat de leerling (het beste) kan volgen?

Om deze leerlingen met specifieke problemen te onderwijzen heeft het gespecialiseerd onderwijs vooral de kennis en expertise in huis om alle levensdomeinen van de leerling te verbinden: kennis en expertise van de stoornis(sen) en revalidatie mogelijkheden, onderwijsbehoefte, zorgbehoefte, arbeid/werken, wonen, vrije tijd, instroom naar vervolgonderwijs en op alle aspecten en variaties die daarbinnen bestaan. Zo wordt voor iedere leerling een apart traject in het PO, VO, BVE, (V)SO ingezet met ondersteunende hulpmiddelen en een geheel toegesneden curriculum om de zelfstandigheid, mogelijkheden en talenten van de leerling te versterken en zijn of haar ontwikkelingsperspectieven te vergroten. Het succes dat kan worden behaald is daarbij sterk afhankelijk van de situatie waarin de leerling start. Voor leerlingen met fysieke beperkingen is dat een betaalde baan of vervolg in het wetenschappelijk onderwijs. Voor leerlingen met verstandelijke handicaps zal succes vooral liggen in vergrote zelfstandigheid van de leerling en in het onderwijs voort te bouwen op de mogelijkheden van de leerling. De leerkracht is daarbij de spil in het aanbod van onderwijs-op-maat voor de leerling en werkt samen met ouders en docenten binnen het PO, VO, BVE, (V)SO, in een educatief partnerschap aan het invullen van de speciale onderwijsbehoefte van de leerling. Het gespecialiseerd onderwijs doet daarbij vaak meer dan wettelijk verplicht is, met als doel om de succeskans van de leerling te vergroten.

Welke kennis en expertise hebben we voor deze doelgroepen in huis?

Ieder cluster heeft een unieke mix van kennis over de verschillende doelgroepen en de wijze waarop voor die leerlingen het onderwijs vorm moet krijgen om de verschillende levensgebieden te verbinden. Hoewel er generieke kennisgebieden over de clusters heen bestaan, zijn de specifieke accenten, de volgorde van de kennisgebieden, het belang en de specifieke invulling per kennisgebied 'cluster- en doelgroep leerling' specifiek. Daardoor ontstaat er in feite een matrix van 35 leerlingentypen waarbij meer dan 35 onderliggende kennisgebieden per leerlingtype een specifieke invulling krijgen. Zo ontstaat er een differentiatie van 1225 verschillende aspecten van de aanwezige kennis binnen het speciaal onderwijs. Daarbovenop kent elk aspect weer verdiepingsslagen in de kennis. Een voorbeeld hiervan is het kennisgebied leerstijlen dat ingaat op de manieren waarop de leerling het snelste leert (via veel informatie of juist in interactie met anderen of via praktisch uitwerken e.d.). Dit kennisgebied is per leerlingtype verschillend. Echter alleen al de leerstijlen voor één type leerling zoals de ZML leerling kent al 17 verschillende leerstijlen die onderkend worden.

Binnen een dergelijke kennismatrix van 35 leerlingtypen bij 35 kennisgebieden met 1225 verschillende aspecten die ieder weer een diepgang van 17 elementen kunnen hebben beweegt de kennis van het gespecialiseerd onderwijs zich. Dit is tot het heden de kern geweest van de moeite om de aanwezige expertise binnen het gespecialiseerd onderwijs zichtbaar te maken. Maar die kennis en expertise is wel degelijk aanwezig. De kennis is professioneel verankerd in de jarenlange ervaring en werkwijzen binnen de (V)SO scholen en diensten ambulante begeleiding. De kennis en expertise is beschikbaar en staat ten dienste van de ouders en geïndiceerde leerlingen in het PO, VO, BVE, (V)SO en alle instellingen die op enigerlei wijze betrokken zijn bij de leerling. De opdracht voor de participanten in de WEC raad is de vaak impliciete kennis en expertise in de "harten, hoofden en handen" van de professionals nadrukkelijk meer expliciet en beter overdraagbaar te maken.

Kenniskaarten van het gespecialiseerd onderwijs

In de bijlage zijn de kenniskaarten van de verschillende clusters beschreven zoals die uit de expertsessies uit het veld naar voren zijn gekomen. De kenniskaarten zijn daarmee vooral een start en zullen door de WEC-Raad verder met het veld worden getoetst en uitgewerkt. Kanttekening is dat het uiteraard een totaalbeeld is en dat die kennis niet allemaal in die omvang volledig aanwezig is per individuele school. Natuurlijk is ook niet alle kennis op iedere school in zijn volle omvang nodig, maar als sector kunnen we daar een beroep op doen. Naast onderstaande onderwijsinhoudelijke expertise, beschikt men over de competentie om de aanwezige expertise opmaat aan te bieden en de verschillende transfer processen in te richten.

Hoe zetten we die kennis in voor unieke leerlingen?

Uit kenniskaarten per cluster komen de contouren van de gemeenschappelijke kennisgebieden over de verschillende clusters duidelijk naar voren. Het is echter van belang bij beleidsmaatregelen altijd de leerlingtype-specifieke invulling van deze kennisgebieden in het oog te houden. Zo betekent veiligheid voor een Cluster 3 leerling in sommige gevallen het aanbrengen van fysieke veiligheidsmaatregelen en deskundigheid in school om valpartijen te voorkomen die bij de zieke leerlingen direct tot verdere complicaties zouden kunnen leiden. Voor een Cluster 4 leerling zal het kennisgebied Veiligheid eerder omvatten hoe suïcidale neigingen herkend en voorkomen worden of hoe ernstig agressief gedrag van leerlingen ten opzichte van zichzelf, de andere leerlingen en docenten in de toom gehouden wordt. Letterlijk ieder kennisgebied kent per cluster een andere invulling die op zijn beurt specifiek per iedere doelgroep leerling een vertaling krijgt. Dat is de breedte en de diepte van de kennis en expertise die beschikbaar is binnen het gespecialiseerd onderwijs.

Voorbeelden van unieke invulling van dezelfde kennisgebieden per type leerling

	Cluster 1	Cluster 2	Cluster 3	Cluster 4
Doelgroep	Enkelvoudig slechtziend en blind	Kinderen met Ernstige Spraak Taal Problemen	Langdurig Zieke Kinderen	Leerlingen met externaliserende problematiek
Kennisgebied				
Veiligheid	Verkeersveiligheid, maar ook sociale weerbaarheid	Geborgenheid, ruimte om zelf te praten, uitlokken communicatie	Acute opvang bij valpartij die direct kan leiden tot complicatie	Suïcidale neigingen herkennen en voorkomen
Gebouwaanpassingen	Akoestiek en specifieke verlichtingseisen	Inspelen op hechtingspatronen	Aangepaste gangen (rolstoelen), hoeken afronden, vermijden van letsel bij vallen	Gecontroleerd luchten om emoties eruit te laten

Wat hebben alle clusters aan kennis gemeenschappelijk?

Daar binnen de cluster alle levensgebieden in het onderwijs worden verbonden is er een breed palet van expertise binnen het gespecialiseerd onderwijs dat per type leerling de eigen specifieke gespecialiseerde invulling vraagt. Binnen het gespecialiseerd onderwijs ondersteunen de onderstaande kennisgebieden samen de professionele procesgang van toestroom, instroom, doorstroom, uitstroom van geïndiceerde leerlingen in het PO, VO, BVE, (V)SO.

Gemeenschappelijke kennisgebieden

Een kennisgebied is een verzameling van kennis, die gezien wordt als een speerpunt voor de organisatie en een bijdrage levert aan de realisatie van de doelstellingen (Blauw, 2005; Lekanne Deprez, Jongedijk & Hofland, 2006). Deze kennisgebieden vormen de basis voor het maken van de kenniskaarten van de scholen.

Op de volgende pagina is een overzicht gegeven van de kennisgebieden die alle clusters gemeenschappelijk hebben. Daarbij zijn de kennisgebieden geclusterd naar de processtappen in de (V)SO branchecode.

Kennisgebieden gespecialiseerd onderwijs		
Processtap (V)SO Branchecode	Kennisgebied	Omschrijving
Onderzoeken	1. Stoornis	Kennis van zintuiglijk, lichamelijk, verstandelijk, gedrags-, communicatie en cerebrale stoornissen en vooral op het gebied van meervoudige beperkingen en complexe gevolgen daarvan
	2. Medicatie effecten	Kennis van de effecten van gebruikte medicatie door de leerling op het gedrag en tempo, de aandacht, en geheugen van de leerling
	3. Medisch technische ontwikkelingen	Kennis van medische technieken en ontwikkelingen en de gevolgen en mogelijkheden in de pedagogisch didactische setting
	4. Indicatiestelling en indicatie criteria	Kennis van de gebruikte classificatieschema's en metingen om stoornissen te identificeren (test op zichtvermogen, de gehoortesten en decibel metingen, IQ bepalingen, ICF, DSM4)
Beoordelen	5. Basisdiagnostiek	Observeren, diagnosticeren, integratief bundelen van specialistische diagnoses om het niveau van het kind te bepalen met betrekking tot de onderwijsbehoefte en onderwijsoverstijgende behoeften (sociaal-emotioneel, verstandelijk, didactisch, medisch)
Handelingsgericht diagnosticeren	6. Handelingsgericht diagnosticeren en handelingsplan	Aanvullend handelingsgericht onderzoek incl. medische diagnostiek met oog op plaatsing, klassensamenstelling, het ontwikkelings-perspectief van de leerling en het maken van het handelingsplan
	7. Financiering	Kennis van zorg en onderwijsarrangementen en financiering (AWBZ, LGF, lumpsum, gemeente regelingen)
Leerlingprofiel	8. Spraak- en taalontwikkeling	Kennis van normale spraak en taal ontwikkeling
	9. Cognitieve ontwikkeling	Kennis van cognitieve ontwikkeling van leerlingen
	10. Communicatieve ontwikkeling	Kennis van normale sociaal-emotionele en communicatieve ontwikkeling en alternatieve ondersteunende communicatiemiddelen
	11. Leerstijl, leerstrategie	Kennis van specifieke leerstijlen en leervoorkeuren van leerlingen om zich nieuwe zaken eigen te maken
Onderwijskundig handelen en plannen	12. Onderwijsbehoefte vertalen in leerlijnen	Aanpassing van de binnen de school gebruikte en landelijke beschikbare leerlijnen op de maat en tempo van de leerling
	13. Aangepaste leermaterialen en ICT	Kennis van beste beschikbare aangepaste leermaterialen en ICT middelen die bij de leerling noodzakelijk zijn om tot leren te kunnen komen, i.e. die verwacht worden te stimuleren om te leren
	14. Zorgbehoefte	Kennis van de zorg die een leerling nodig heeft en welke therapieën van toepassing zijn
	15. Revalidatie dagbehandelingen en onderwijsondersteunende therapieën	Kennis van de hoeveelheid zorg in de vorm van dagbehandelingen en revalidatieprogramma die een leerling naast onderwijs doorloopt
	16. Hulpmiddelen	Inzet van specifieke extra hulpmiddelen en/of aanpassen van of ontwikkelen van specifieke hulpmiddelen op de maat van het kind
	17. Zelfredzaamheid	Kennis van fysieke (on)afhankelijkheid van leerling en mate waarin de leerling in staat is tot activiteiten van het dagelijks leven (ADL)
	18. Weerbaarheid en seksuele vorming	Kennis van mate van sociaal emotionele ontwikkeling in relatie tot anderen en inspelen op (te verwachten) fasegebonden problematiek
	19. Handicap verwerking	Kennis van de mate waarin de leerling zijn of haar beperking heeft verwerkt en welke methoden voorliggen de verwerking te versnellen
	20. Ouderbegeleiding	Kennis om ouders in de context van het onderwijs te begeleiden in hun benadering van de gehandicapte leerling

Onderwijzen en evalueren	21. Benutten kennis van ouders en thuissituatie	Voortdurend in partnerschap betrekken van ouders bij ontwikkeling van de leerling en samen voor te bereiden op nieuwe levensfasen
Evalueren handelingsplan	22. Aanpassing thuissituatie	Inzetten van fysieke aanpassingen en veranderingen in de socio-emotionele structuur van de thuissituatie van de leerling
	23. Aanpassing leeromgeving	Veelal fysieke aanpassing van het gebouw waarbinnen de leerling extra ruimte of verbeterde toegang nodig blijkt te hebben
Leerlingprofiel bijstellen	24. Coachingsvaardigheden	Kennis om de percepties en interacties te beïnvloeden in het systeem rond de leerling (kind, ouder, leerkrachten, jeugdzorg...)
	25. Veiligheid	Veiligheid scheppen en waarborgen voor kind en andere leerlingen
	26. Klassenmanagement	Kennis van de mogelijke combinaties en onmogelijke combinaties van kinderen met verschillende stoornissen in één klas
	27. Startbekwaamheden docenten	Kennis van de expertise, ervaring en kwalificaties van de docenten, procesbegeleiders, onderwijsassistenten met specifieke leerlingen
	28. Een Kind Een Plan (EKEP)	Doelgericht interdisciplinair handelen met leerling (EKEP) in voortdurende afstemming van onderwijs en zorg activiteiten
	29. Systeembegeleiding	Begeleiden van de leerling in zijn systeem en samenwerken met partners rond de leerling
	30. Leerlingvolgsystemen	Kennis van werkwijzen om interdisciplinair/integraal de vorderingen van de leerling op te volgen en te plannen voor de nieuwe periode
	Transitie begeleiden	31. Uitstroom coördinatie
32. Arbeidsoriëntatie		Oriënterende activiteiten op vervolg na het PO, VO, BVE, (V)SO
Opstellen onderwijskundig rapport	33. Arbeidstraining	Training op specifieke aspecten van arbeid (discipline, op tijd,..)
	34. Arbeidstoeleiding	Gericht leerlingen stageplaatsen aanbieden in (semi-)betaalde arbeid
	35. Arbeidsnazorg	Verschillende activiteiten om de leerling ook na de uitstroom van de school te bevestigen in zijn nieuwe werkomgeving

Welke kennis zetten we in binnen het PO, VO, BVE?

Al deze kennis zetten we via de diensten Ambulante Begeleiding in ten gunste van geïndiceerde leerlingen in het PO, VO, BVE, (V)SO hun ouders en de leerkrachten. Doel is daarbij om een hefboomwerking tot stand te brengen zodat leerlingen met behulp van gespecialiseerd advies, begeleiding en ondersteuning zoveel mogelijk in het reguliere onderwijs kunnen blijven. Cluster 1, Cluster 2 en delen van cluster 3 hebben al bewezen dat zo'n verregaande inclusie mogelijk is. Van alle geïndiceerde leerlingen voor deze clusters geniet al jaren het overgrote deel het onderwijs in het PO, VO, BVE dankzij de begeleiding en ondersteuning met specifieke hulpmiddelen, aangepaste curricula en individuele begeleiding door de diensten Ambulante Begeleiding van de Cluster 1 en Cluster 2 instellingen. Vanuit Cluster 1 geniet 75% van de leerlingen het onderwijs in PO, VO, BVE en van de geïndiceerde leerlingen voor Cluster 2 bevindt zich 66% in het PO, VO, BVE. Voor delen van cluster 3 geldt dit ook. In de categorie lichamelijke gehandicapten zit 70 % in het regulier onderwijs. De andere leerlingen van Cluster 3 en deels ook van Cluster 4 integreren minder gemakkelijk binnen een PO, VO, BVE school zonder specifieke voorzieningen voor leerlingen met handicaps en stoornissen. Hier ligt het percentage dat in het PO, VO en BVE begeleiding vanuit het gespecialiseerd onderwijs geniet op 19% in totaal voor Cluster 3 respectievelijk 25% via de ambulante begeleiding in Cluster 4 (Bron: Notitie OCW, PO/ZO/06/31958, peildatum 2005).

Welke kennis en expertise zetten we in voor de leerlingen en hun toekomstige werkgevers?

Een ander voorbeeld waarbij wij de kennis bundelen per partners rond de leerling is bij de arbeidstoeleiding. Het gespecialiseerd onderwijs zoekt actief contact met het bedrijfsleven en instellingen voor arbeidsvoorziening. Het onderwijs begeleidt de leerlingen intensief om zich oriënteren, te trainen, toe te leiden naar (semi)betaalde arbeid en biedt nazorg aan leerlingen om hen na de overgang naar een baan op de arbeidsmarkt. Leerlingen worden met beroepsoriëntatie, technische lessen, (snuffel)stages en training op de specifieke aspecten van het werk (discipline, werktempo, sociale omgang) ingewerkt. Voor sommige leerlingen start het met een beschermde

werkplek, voor andere leerlingen kan al snel met stages op een veilige manier kennis worden gemaakt met de manier van werken binnen het bedrijf. De leerlingen leren de vaktermen te beheersen en meer zelfvertrouwen in de nieuwe situatie opbouwen. De leerlingen krijgen de leerstof en de vaardigheidstraining die functioneel is om zich in die nieuwe werksituatie te handhaven. Ook de leerlingen die in de stap naar de arbeidsmarkt eerst nog een vervolgopleiding gaan volgen, begeleiden we individueel. Zo laten wij kinderen ervaren welke eisen er in de vervolgopleiding aan ze gesteld worden, niet alleen inhoudelijk, maar ook aan studiehouding en bereiden wij ze daarop voor. Zo biedt het gespecialiseerd onderwijs hen de gelegenheid om optimaal uit te stromen naar een reguliere baan die past bij de sterke kanten van de individuele leerling.

Welke kennis is daarbij overdraagbaar aan het PO, VO, BVE?

De kennis binnen het gespecialiseerd onderwijs strekt zich niet alleen uit tot het adviseren van de individuele leerling, de ouders en de direct betrokken leerkrachten en schoolmanagement. Juist voor leeruitdagingen bij leerlingen die veelvuldig voorkomen is het van belang om het kennisniveau van leerkrachten op deze leeruitdagingen en veelvoorkomende problemen te vergroten. Vanuit het gespecialiseerd onderwijs vindt daartoe ook ondersteuning van de school als geheel al plaats. Zo geven de diensten AB cursussen voor groepen leerkrachten over hoe zij om kunnen gaan met leerlingen met een handicap in bepaalde ontwikkelingsfase en worden de groepen leerkrachten de vaardigheden bijgebracht die nu onvoldoende in het reguliere aanwezig zijn. Vergelijkbaar kunnen de diensten Ambulante Begeleiding van het gespecialiseerd onderwijs een uitgebreid pakket van bieden: beantwoorden van incidentele vragen, geven van scholing op veelvoorkomende probleemgebieden aan groepen leerkrachten, het opbouwen van specifieke competenties in de leerkrachten populatie, het vroegtijdig signaleren en stellen van diagnoses t/m het adviseren van schoolbesturen over ontwikkelingen in de (toekomstige) leerlingen populatie.

Wat moeten we in het gespecialiseerd onderwijs blijven doen?

Dankzij bovenstaande vormen van verregaand samenwerken tussen PO, VO, BVE, (V)SO kunnen steeds meer leerlingen binnen het PO, VO, BVE onderwijs krijgen. Er is echter ook een groep leerlingen voor wie het regulier onderwijs geen optie is en nooit zal worden, simpelweg omdat de bundeling van specialistische kennis en de faciliteiten om goed met bepaalde handicaps omgaan zoals je die aantreft op gespecialiseerde scholen op reguliere scholen ontbreken. Voor deze groep leerlingen zullen de instellingen van het gespecialiseerd onderwijs nodig blijven. In bijvoorbeeld de Clusters 1 en 2 en delen van cluster 3 krijgt al jaren een groot deel van de geïndiceerde leerlingen het onderwijs in de reguliere setting. Ook wat betreft de groei van cluster 4 vindt deze vooral plaats in begeleiding van leerlingen in het regulier onderwijs. Wat betreft de leerlingen die het onderwijs op de speciale scholen krijgen bestaat ook niet de verwachting dat deze in het reguliere geholpen zouden kunnen worden. De complexiteit van de hulpvraag van deze leerlingen is dusdanig dat zij voor hun onderwijs aanwezig blijven op de faciliteiten en bundeling van deskundigheid binnen de speciale scholen. Soms is er een meerwaarde om kinderen op zeer jonge leeftijd te begeleiden vanuit het gespecialiseerd onderwijs. In de specialistische setting wordt dan in de kritieke ontwikkelingsfase voor taal en communicatie de basis gelegd waardoor deze leerlingen verderop in hun schoolloopbaan succesvol kunnen uitstromen naar het reguliere onderwijs.

9. Uitdagingen

De uitdaging van de WEC-Raad is niet alleen gelegen in het nog meer ontwikkelen en creëren van (nieuwe) kennis. Wij zullen ons vooral richten op het "verwaarden" (toepassen én benutten) van de bestaande kennis. Het gaat daarbij om het slim managen en innovatief organiseren van de gespecialiseerde kennis in de onderwijs - en zorgprocessen.

Onze onderwijssector en daarbinnen ruim 350 scholen in onze clusters hebben veel kennis in huis. De vraag is hoe is die kennis te vinden ('benaderbaar'), welke kennis is uniek, wat is 'benodigde' kennis en welke kennis is speciaal? Hoe kunnen we de kennis van onze sector voor ons 'laten werken' bij het verbinden van levensdomeinen zoals 'onderwijs', 'zorg', 'arbeid/werken', 'wonen' en 'vrije tijd'? Er is namelijk heel veel kennis in het gespecialiseerd onderwijs. Hoewel er dezelfde kennisgebieden over de clusters heen zijn, zijn de specifieke accenten, de volgorde, het belang en specifieke invulling van het kennisgebied totaal cluster en doelgroep specifiek. Wat wij hiervoor in de kenniskaarten geschetst

hebben is een totaalbeeld. Deze kennis is niet allemaal aanwezig per individuele school. Natuurlijk is ook niet altijd alles overal nodig, maar waar het nodig is, is het in de praktijk (nog) moeilijk terug te vinden. De benodigde kennis is er, maar in meerdere en verschillende vormen per school.

De clusterverenigingen VIVIS (cluster 1), Siméa (Cluster 2), LVC3 (cluster 3) en LVC4 (cluster 4) hebben wat dat betreft al een breed scala aan activiteiten, projecten, samenwerkingsverbanden ingezet met de aangesloten scholen en nationale en internationale kennisinstellingen. Binnen de clusterverenigingen lopen daartoe ontwikkelings- en onderzoeksprogramma's die toegespitst zijn op de specifieke en actuele uitdagingen van de leerlingen. Deze programma's vergroten de kennis van de leerkrachten in de scholen van de aangesloten clusters, maar ook die van de ouders van de leerlingen (bijvoorbeeld met publicaties) en andere bij de leerling betrokken leerkrachten in het PO, VO, BVE. Samen met de activiteiten vanuit de opleidingen Speciaal Onderwijs en vanuit de diensten Ambulante Begeleiding vindt hier voortdurende scholing en bijscholing van docenten in het PO, VO, BVE en (V)SO plaats.

Op basis van het uitvoeren van de eerste fase met het oog op het expliciet maken van de kenniskaarten per cluster en het identificeren van de relevante clusteroverstijgende kennis gaan wij als WEC-Raad in en met onze sector meer specifieke uitdagingen aan door antwoord te gaan geven op de volgende vragen:

Uitdagingen

1. Welke impact heeft het begrip *passend onderwijs* op de onderwijsprocessen in het PO, VO, BVE en (V)SO en hoe kan het passend onderwijs vormgegeven worden in reële en structurele samenwerking in het belang van de leerling en de ouders?
2. Hoe kunnen we per cluster gespecialiseerde kennis nog beter mobiliseren en borgen naar PO, VO en BVE? Op welke leerlingssituaties moet aanvullend gespecialiseerde kennis worden ingezet vanuit de ambulante begeleiding en op welke kennisgebieden is structurele versterking van de kennis binnen het PO, VO en BVE nodig? Zo willen wij ook de inzet van de gespecialiseerde kennis in de REC's en clusters verder versterken.
3. Hoe kunnen we het partnerschap met de ouders verder uitbouwen en met hen in dialoog samen optrekken om de 'vermogens' van leerlingen verder te ontwikkelen en te benutten ("haal je uit het kind wat er in zit")?
4. Hoe kunnen we zorg dragen dat de geïndiceerde leerlingen in al hun levensdomeinen 'blijvend' onderwijs en zorg krijgen van voldoende mensen met passie, deskundigheid en professionele ervaring en die in het bezit zijn van de juiste (start)kwalificaties?
5. Hoe kunnen we (beter) kennis borgen, ontwikkelen, toepassen en exploiteren? Op welke aspecten is het nodig clusteroverstijgend nog meer te sturen op borging, ontwikkeling en toepassen van kennis en innovatie in dienstverlening? Met andere woorden op welke clusteroverstijgende kennisgebieden zal de WEC-Raad als katalysator en inspirator haar zoeklicht doen schijnen?
6. Hoe kan de WEC-Raad de verzoeken vanuit het gespecialiseerd onderwijs om innovatief onderzoek aan universiteiten en onderzoeksinstellingen coördineren en gezamenlijke programma's in gang zetten?
7. Welke (aanvullende) samenwerking is daartoe nodig met de kennisinstellingen, ouderverenigingen, specifieke belangenverenigingen, landelijke en regionale ondersteunende diensten, de opleidingen Speciaal Onderwijs en de beroepsorganisaties?

Uit de hiervoor geschetste opbouw van de expertise binnen het speciaal onderwijs spreekt duidelijk de intentie van de WEC-Raad en de noodzaak om de samenwerking tussen het regulier en het gespecialiseerd onderwijs te intensiveren. De beoogde samenwerking en intensivering van de afstemming tussen het reguliere en het gespecialiseerd onderwijs moet nader vorm gegeven worden om aan de groei van het aantal leerlingen met bijzondere onderwijsvraag te voldoen.

Deze intensivering van de samenwerking ondersteunt de beoogde vernieuwing van de zorgstructuren in het funderend onderwijs, waarbij de zorgplicht om iedere leerling(e) een passend onderwijszorgarrangement aan te bieden centraal staat. Het systematiseren van de kennis en het mobiliseren van de kennis in het gespecialiseerd onderwijs in relatie tot de vraag vanuit het regulier onderwijs is een van onze belangrijkste uitdaging voor de toekomst.

10. Kennisprogramma WEC-Raad

Op basis van ons bewustzijn over het belang van kennis, de 'kenniskaarten' van de clusters binnen het speciaal onderwijs en de uitdagingen die er zijn om onze kennis nog beter te ontwikkelen, borgen en toe te passen hebben wij samen met de clusterverenigingen een kennisprogramma ontwikkeld. Dit kennisprogramma biedt een perspectief naar de toekomst en is vormt als het ware een 'bestek' naar het veld. Het is reeds in gang gezet en dus 'on going' en bevat de volgende componenten:

- uitwerken van de kenniskaarten van de clusters binnen het speciaal onderwijs
- prioriteren voor borging, ontwikkeling en toepassing van kennis en innovatie
- afstemming tussen de behoeften vanuit het PO, VO en BVE en de kennis van het gespecialiseerd onderwijs;
- strategische keuzen van in regio's mogelijke onderwijs- zorg- en werkarrangementen. Gezien de sterk uiteenlopende leerlingenaantallen van de clusters zal de aard en omvang van de regio's tussen de clusters differentiëren;
- uitgewerkte positioneringsscenario's voor de ambulante begeleiding – zowel de geïndiceerde - , terugplaatsings – als preventieve vorm;
- bepaling van gewenste clusteroverstijgende sturing WEC-Raad op borging van kennis, kennisuitwisseling en relaties kennisinstellingen;
- blijvende investering in ontwikkeling van ontbrekende en op toepassing gerichte kennis/expertise door universiteiten en onderzoeksinstituten.

Kennis vervliegt soms snel. Zeker waar het gaat om hooggekwalificeerde expertise van leerkrachten en het unieke van leerlingen en groepen leerlingen. Een belangrijk instrument om het vervliegen van kennis tegen te gaan is het maken van tempo bij het uitbouwen van zinvol en succesvol kennismanagement. Het programma is in volle gang en bevat zowel voor de WEC-Raad als voor de clusterverenigingen een groot aantal activiteiten en targets dat moet worden gerealiseerd. Dat willen wij doen in een hoog tempo. Dat kan ook en de voortvarendheid binnen onze sector is groot. Naar verwachting zullen wij dan ook in het voorjaar van 2007 de resultaten van onze kennisprogramma presenteren.

11. Tot slot

We hebben in dit document onze visie en ambitie neergezet met betrekking tot de toekomst van het speciaal onderwijs binnen het gehele onderwijssysteem in Nederland. Wij hebben ook een kennisprogramma gepresenteerd, om te komen tot beter onderwijs en betere begeleiding. Kennis – we herhalen het op deze plaats nog eens graag – is immers in onze samenleving een factor met een toenemend belang. Kennis bepaalt ook in steeds belangrijker mate de kwaliteit en toegevoegde waarde van het speciaal onderwijs aan kinderen, andere onderwijsinstellingen en – meer in het algemeen – de Nederlandse samenleving.

Wij hopen dat het visiedocument niet alleen ons, maar ook anderen zal inspireren onze toegevoegde waarde nog scherper in beeld te brengen en vervolgens samen met ons verder uit te bouwen. Dat is niet alleen zinvol en goed voor de jongeren aan wie we onderwijs geven en begeleiden. Het is ook goed voor hun omgeving (waaronder de ouders) en andere betrokkenen. Niet in de laatste plaats het PO, VO en BVE.

Wij zijn immers niet alleen speciaal onderwijs, wij zijn vooral ook gespecialiseerd, met een duidelijke toegevoegde waarde voor de geïndiceerde leerling waarvoor specialistische kennis, ervaring en vaardigheden nodig zijn in nauwe interactie met docenten uit het PO, VO en BVE, de ouderverenigingen en de overige (kennis)instellingen. Het speciaal onderwijs is een sector die 'ervoor gaat' en waar kennis zich in hoog tempo ontwikkelt, vernieuwt en tot waarde wordt gebracht. Daardoor levert deze sector een heldere bijdrage aan de behoefte van diverse belanghebbenden om voor geïndiceerde leerlingen in Nederland een plaats te bieden met voldoende levens- en leerrendement

Bijlage kenniskaarten van het gespecialiseerd onderwijs

CLUSTER	DOELGROEP	KENNIS (voorlopige inventarisatie)
Cluster 1 Visueel gehandicapte leerlingen	<ul style="list-style-type: none"> • Enkelvoud blind • Enkelvoudig slechtziend • Enkelvoudig slechtziend en blind met bijkomende problemen (gedrags-, psychisch, autisme, cerebrale visus stoornissen) • meervoudig gehandicapt, blind/slechtziend inclusief bijkomende problemen • Meervoudig complexe gehandicapten blind/slechtziend met ontwikkelingsleeftijd <24 maanden • Meervoudig complexe gehandicapten blind/slechtziend met ontwikkelingsleeftijd >24 maanden • Blind / doof • Leerlingen met perceptieproblemen 	<ul style="list-style-type: none"> • Kennis van stoornis en beperking (ICF) • Kennis van visuele handicap en de impact daarvan op opvoeding, gezin, school, sportclub etc.) • Kennis van medicatie en gevolgen daarvan • Kennis van medische technieken mbt oogheelkunde en gevolgen voor de pedagogisch didactische setting • Kennis over autisme bij slechtziende en blinde kinderen • Kennis over aangeboren hersenletsel • Kennis over gedragskenmerken en ontwikkelingsfases • Kennis over visuele en tactiele stimulering, vorming, training (baby's, kinderen) • Sensorische integratie therapie (multi-sensorisch leren) • Specifieke kennis over bewegingsonderwijs en oriëntatie en mobiliteit • Braille en revalidatie-braille • Specifieke didactische kennis in relatie tot de invloed van visuele beperking op leerprocessen (o.a. leerstrategieën in relatie met visus beperking) • Kijkstrategieën • Kennis van oogheelkunde en low vision technieken • Sociaal-emotionele ontwikkeling, socialisatieprocessen • Maatschappelijke integratie • Wet- en regelgeving • Aanpassen, vertalen, ontwikkelen en toepassen van generieke methoden en materialen • Materialen en hulpmiddelen (televieloupes, vergroting- en omzettingsapparatuur, slechtzienden atlas) • ICT, ontwikkel- en prothese functie, toegankelijkheid multimedia (toegang tot anders onbereikbare kennis) • Kennis van combinaties van de visuele met andere beperkingen en de impact van de beperkingen op elkaar (Kennis over gedragsproblemen in combinatie met visuele beperking, kennis van ontwikkelingspsychologische aspecten (bijv. taalontwikkeling van visueel gehandicapten, Specifieke aspecten van logopedie voor visueel gehandicapten, specifieke diagnostische kennis) • Handicapverwerking • ADL en zelfredzaamheid • Weerbaarheidstraining en seksuele vorming / opvoeding • Aanpassing in fysieke omgeving (bouwadvies, inrichting scholen, speelpleinen, aanleg oversteekplaatsen) • Arbeidsvoorbereiding en stages • Schakel- en opvangfunctie PO, VO, BVE, (V)SO • Kennis over interactie en communicatie met slechtzienden en blinden • Overdraagbaar maken van specialistische kennis ten behoeve van PO, VO en BVE • Cursus functie ten behoeve van ambulante leerlingen en leerkrachten (specifieke kennis aangeboden aan ambulante leerlingen, hun ouders en leerkrachten) • Systeembegeleiding – Integrale ambulante onderwijskundige begeleidingsmethodiek • AWBZ financiering van de zorgcomponent

CLUSTER	DOELGROEP	KENNIS (voorlopige inventarisatie)
		<ul style="list-style-type: none"> • Kennis van zorg en onderwijsarrangementen • Samenwerkingverbanden PO, VO, BVE, (V)SO • Toegankelijk maken reguliere methoden en multimedia • Toepassen van ICT/multimedia in PO, VO en BVE • Ondersteuning bij doorgaande ontwikkelings-/onderwijs lijn (overdragen en coachen van passende leerprocessen) • Klassenmanagement en visus beperking • Compensatiestrategieën • Informatieverwerking en visus beperking • Transitie • Opmaat expertise beschikbaar stellen aan PO, VO, BVE.
<p>Cluster 2</p> <p>Auditief en communicatief gehandicapte leerlingen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Doof / Slechthorend / cochleaire implantatie • Slechthorend • Slechthorend Meervoudig Gehandicapt • Doof • Doof / Blind • Doof Meervoudig Gehandicapt • Ernstige Spraak Taal Moeilijkheden (ESM) • Autisme / ESM • ESM Meervoudig Gehandicapt 	<ul style="list-style-type: none"> • Kennis van stoornis (ICF) • Specifieke kennis van meervoudige problematieken bij meervoudige handicaps • Kennis van invloed ESM op cognitief • Kennis van Autisme Spectrum Stoornissen • Medicatie-effecten • Medicatietechnieken • Remedie • Compenseren • Logopedie • Nederlands Met Gebaren (NmG) • Nederlandse Gebaren Taal (NGT) • Tweektalig onderwijs • SOVA • Mimiek en mondbeeld • Theory of Mind, sociaal cognitieve vaardigheden • Taalontwikkeling • Cognitieve ontwikkeling • Communicatie ontwikkeling • Auditieve informatieverwerking • Interactiestijl • Intentioneel leren • Audiologie • Visualiseren, informatie visueel toegankelijk maken • Leesonderwijs • Hooropvoeding • Linguïstiek • Inzetten en afstellen van apparatuur • Kennis van hoorapparatuur • Kennis van schoolgeboden apparatuur, hun werking en effect op de groep en de akoestische hygiëne • Speciale methoden en materialen • Gebouwaanpassingen (akoestiek, tussenramen, signaleringssystemen) • Dovencultuur en bicultureel onderwijs • Kennis van voorschoolse periode, voorzorg en vroegbegeleiding • Fasegebonden problematiek voorspellen en inspelen • Gespecialiseerde opvang van kinderen in de leeftijd van 2,5 tot 4 jaar • Woonsituatie • Sociaal emotionele ontwikkeling • Relaties en seksualiteit • Sociale kaart kennen. Vroegtijdig signaleren en afstemmen met partners in de omgeving van de leerling • Expertise van alternatieve en ondersteunende

CLUSTER	DOELGROEP	KENNIS (voorlopige inventarisatie)
		<p>communicatiemiddelen (visueel, tactiel, ..)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kennis over medium waarmee onderwijs in reguliere setting geboden wordt • Kennis van regelgeving en financieringsvormen • Omgangsvaardigheden docenten • Structuur bieden • Veiligheid bieden • Mondig maken • Kunde om te luisteren door docenten, ruimte te geven dat ESM kinderen zelf praten, communicatie uitlokken • Ervaringsonderwijs • Praktijkonderwijs • Arbeidsoriëntatie, arbeidstraining, arbeidstoeleiding, arbeidsnazorg
<p>Cluster 3</p> <p>Lichamelijke en/of verstandelijke handicap en langdurig zieke leerlingen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zeer Moeilijk Lerende Kinderen • ZMOLK (zeer moeilijk opvoedbaar en leren) • Autisme spectrum stoornissen (PDDNOS, Asperger, Klassiek, MCDD) • Meervoudig Gehandicapt • Complex Meervoudig Gehandicapt / MG+ • Lichamelijk Gehandicapt / Mytyl • Langdurig Zieke Kinderen • Epilepsie 	<ul style="list-style-type: none"> • Stoornis (zintuiglijk, lichamelijk, verstandelijk, gedrag, communicatie) • Medicatie effecten op gedrag en tempo, aandacht, geheugen van kind • Indicatiestelling • Observeren, diagnosticeren, integratief bundelen specialistische diagnoses • Aanvullend handelingsgericht onderzoek incl. medische diagnostiek • Perspectief naar wonen, werken, vrije tijd, vervolgonderwijs, arbeidstoeleiding • Ontwikkelingsperspectief van sterke kanten kind in handelingsplan • Leerstijl, leerstrategie bij een afwijkende cognitieve ontwikkeling • Onderwijsbehoefte vertalen naar afgestemde leerlijnen • Zorgbehoefte • Revalidatie dagbehandelingen • Hulpmiddelen • Handicap verwerking • Zelfredzaamheid en sociaal emotionele ontwikkeling • Kennis over sociaal emotionele ontwikkeling bij doelgroepen zoals ASS, MG en CMG • Ouderbegeleiding (ouder als samenwerkingspartner) • (Fysieke en emotionele) aanpassing thuissituatie • (Fysieke) aanpassing leeromgeving • Aangepaste leermiddelen, materialen, • Kennis over autisme bij kinderen met verstandelijke en lichamelijke beperkingen • Gespecialiseerd leesonderwijs (bijv. pictolezen) • Computeraanpassingen voor leerlingen met lichamelijke beperkingen • Gespecialiseerde lesprogramma's voor leerlingen met een meervoudige handicap • Computerprogramma's voor leerlingen met een meervoudige handicap • Alternatieve in communicatie met leerlingen met meervoudige beperkingen • Lesprogramma's bewegingsonderwijs • Lesprogramma's fijne motoriek • Advisering over aanpassen lesomgeving • Ergo therapeutische aanpassingen • Programma's speltherapie • Gespecialiseerde drama en muziek therapie • Alternatieven voor arbeid • Weerbaarheids- en sociale vaardigheden training

CLUSTER	DOELGROEP	KENNIS (voorlopige inventarisatie)
		<ul style="list-style-type: none"> • Kennis over en toepassing van afwijkende onderwijs didactieken zoals T.E.A.C.H. methode • Kennis van onderwijs zorg arrangementen • Coachingsvaardigheden, percepties en interacties beïnvloeden in systeem rond kind (kind, ouder, leerkrachten, potentiële werkgever) • Klassenmanagement en individueel onderwijs in groepen • Uitzonderingen op klassenmanagement (soms co-morbiditeit stoornissen) • Veiligheid scheppen en waarborgen • Creëren adequaat pedagogisch klimaat • Volgen leerling in ontwikkeling en proactief signaleren • Doelgericht interdisciplinair handelen met leerling (Een Kind Een Plan) • Partnermanagement, kennis van de regionale spelers zoals WSNS, PO, VO Proo, VMBO, etc • Startbekwaamheden docenten • Scholing voor arbeidsvoorbereiding en - oriëntatie • Arbeidstoeleiding/ stage
<p>Cluster 4</p> <p>Leerlingen met gedragsstoornissen en psychiatrische stoornissen of psychosociale problemen</p>	<p>Leerlingen "Internaliserende problematiek"</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geen intellectuele beperking, LVG, LZ <p>Leerlingen "Autisme spectrum stoornissen"</p> <ul style="list-style-type: none"> • Autisme Spectrum Stoornissen, PDDNOS <p>Leerlingen "Externaliserende problematiek"</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zeer Moeilijk Opvoedbare Kinderen, LVG, Autisme Spectrum Stoornissen, Geen intellectuele beperking, Zeer Moeilijk Lerende Kinderen 	<ul style="list-style-type: none"> • Stoornis (zintuiglijk, lichamelijk, verstandelijk, gedrag, communicatie) • Medicatie-effecten • Perceptie en interactie beïnvloeding van leerkracht en ouders • Groepsonderwijs en invloed op leerling • Coachingsvaardigheden naar leerling • Perspectief naar arbeid en vervolgonderwijs • Veiligheid • Thuissituatie • Handicap verwerking • Verwerken van de voorgeschiedenis • Handelingsgerichte diagnostiek • Omgaan met opgesloten zitten binnen psychiatrie • Omgaan met opgesloten zitten in gevangenis • Invloed begeleiding door bewaarders justitiële instelling • Startbekwaamheden docenten • Specifieke kennis van de psychopathologie • Individuele handelingsplanning • Multi disciplinair werken in afstemming op jeugdzorg, de jeugd GGZ en de justitiële jeugd inrichtingen • Competentiegericht onderwijs • Sluitende aanpak • Preventie • Leerstijlen • Leerbaarheidsproblemen • Klassenmanagement • Groepsplannen • Wet- en regelgeving voor indicaties op het gebied van de jeugdzorg en het CIZ • Realiseren van onderwijs en zorgarrangementen • Samenwerking om het regionale maatwerk te realiseren • Advies en consultatie teams in het reguliere onderwijs • Opvangklassen en achtervang-systemen • Kennis rondom specifieke projecten voor thuiszitters • Zelfredzaamheid • Crisisopvang voor leerlingen met een psychose • Praktijkgericht onderwijs

Bijlage literatuur

- Blauw, G., 2005, Het identificeren van cruciale kennis, Proefschrift, Rijksuniversiteit Groningen, 19 mei.
- Cianciolo, A.T. et al, Tacit Knowledge, Practical Intelligence, and Expertise. In: K.A. Ericsson et al., 2006, The Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance, New York, Cambridge University Press
- Commissie Leerlinggebonden Financiering, 1995, Een steun in de rug; Naar leerlinggebonden financiering in het primair onderwijs, Zoetermeer, Ministerie van OCW
- CentERdata, Dr. A.G.C. van Lomwel, Kwantitatieve ontwikkelingen deelname Speciaal Onderwijs, Tilburg, augustus 2006
- Kerver, H. , 2000. Het Ei van Columbus, de arbeidsmarktgerichte leerweg in het vso-zmok, Bleiswijk
- Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling, 2006, De groei van deelname aan cluster 4; Opvattingen over oorzaken en groeibeperkende maatregelen, juli 2006
- Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling, 2005, Indicatiestelling en criteria, juli 2005
- Landelijke vereniging cluster 3, 2006, Branchecode Landelijke Vereniging Cluster 3, <http://www.lvc3.nl/>
- Landelijke vereniging cluster 3, 2006, De andere stroom: ander personeel voor cluster 3, Utrecht 2006
- Landelijke vereniging cluster 4, 2006, Pittige kost: bedrijfsplan landelijke vereniging cluster 4, 2006
- Landelijke vereniging cluster 4, Work-wise Nederland, Nieuwe wegen, "models of good practice" voor toeleiden naar werk van jongeren in het onderwijs met een meervoudige problematiek
- Lekanne Deprez, F.R.E., S.Jongedijk & J. Hofland, 2006, Op zoek naar waardevolle kennis.Expertise explicatie, borging, ontwikkeling, innovatie en exploitatie in Speciaal Onderwijs, Presentatie WEC – Raad, Expert Sessie 1,Utrecht, september 2006
- Lippmann, W., 1922, Public Opinion, New York, Harcourt Brace
- Markus, M. Lynne, 2001, Toward a Theory of Knowledge Reuse: Types of Knowledge Reuse Situations and Factors in Reuse Success, Journal of Management Information Systems, 18, 1 (Summer): 57-93
- Ministerie van OCW, 2005, Notitie Vernieuwing van de zorgstructuren in het funderend onderwijs, Den Haag, 30 september 2005. Inclusief bijlage Uitwerkingsagenda Vernieuwing speciale leerlingenzorg po/vo
- Ministerie van OCW, 2006, Uitwerkingsnotitie Vernieuwing Zorgstructuren Funderend onderwijs, Den Haag, 29 juni 2006
- Ministerie van OCW, 2006, Groei van het (voortgezet) speciaal onderwijs, PO/ZO/06/31958, Den Haag, 28 augustus 2006
- Ministerie van OCW, 2005, Regeling indicatiecriteria en aanmeldingsformulier leerlinggebonden financiering (Igf), juli 2005
- NVS-NVL, Gerrit Witteveen, 2006, Startdocument Onbeperkt Leren, mei 2006
- Oudenhoven, D.A.J.M., 1997, Beroeps – en opleidingsprofiel voor leraren speciaal onderwijs, Proefschrift, Katholieke Universiteit Nijmegen, 17 januari 1997
- Onderwijscentrum Zuid-Gelderland, 2006, Basiscursus ziektebeelden voor docenten en assistenten,
- Paternotte, A., 2006, Houvast bij leesproblemen & dyslexie op de basisschool. Leidraad voor ouders, Bilthoven, Balans
- Rijksuniversiteit Groningen, Prof. dr. Sip Jan Pijl, Katholieke Universiteit Leuven, Prof. dr. Hans Grietens en Prof. dr. Pol Ghesquière, 2006, Toename leerlingen met gedragsproblemen in primair en voortgezet onderwijs. Een Nederlands-Vlaamse vergelijking, juni 2006
- Sensis, 2003, Batten-Spielmeyer-Vogt ziektebeeld analyses en aanpak, augustus 2003
- SLO Werken aan Leren, Timmers-Huigens, D., L.H.Damen, 2004, Het leren van zeer moeilijk lerenden, leerstrategieën ZML, Enschede, februari 2004
- STOAS, 2002, Protocol voor Assessoren ten behoeve van aspirant leerkrachten Speciaal Onderwijs
- Tissen, René J.; Daniel Andriessen; Frank R.E. Lekanne Deprez., 2000, The Knowledge Dividend : creating high performance companies through value-based knowledge management. London: Financial Times/Prentice Hall
- Tweede Kamer, vergaderjaar 2005 – 2006, 27728, nr. 89 in het kader van de wijziging van de Wet op de expertisecentra, de Wet op het primair onderwijs en de Wet op het voortgezet onderwijs (p. 11)
- VIVIS, 2006, Visie van Cluster 1, in relatie tot vernieuwing zorgstructuren, Utrecht
- WEC-Raad, 2006, Aan de slag met Implementatie Leerlijnen in het (V)SO: Plan van Aanpak 2006 - 2009, Utrecht
- WEC-Raad, 2006, Beleidsagenda 2005 – 2009 Vereniging WEC-Raad, Utrecht, 28 februari 2006
- WEC-Raad, 2006, Aan de slag met Implementatie Leerlijnen in het (V)SO: plan van aanpak 2006-2009, Utrecht, juli 2006
- Wegbereiders Expertisecentra LGF, 2003, Eigenheid en expertise van de scholen voor Langdurig Zieke Kinderen in Cluster 3, Onderzoek naar de positionering van het onderwijs aan Langdurig Zieke Leerlingen, december 2003
- Wegbereiders Expertisecentra LGF, 2002, P.L. Vermeulen, A.S. Klein, Expertise door samenwerking, De samenwerkingsrelaties tussen het speciaal onderwijs en onderzoeksinstituten / universiteiten, Leiden
- Wegbereiders Expertisecentra LGF, 2002, P. Edelenbos, S.J. Pijl, A.M. de Vries, Inventarisatie scholingsbehoeften en –aanbod voor functies binnen Regionale Expertise Centra, Groningen
- Wheatley, M., Can Knowledge Management Succeed Where Other Efforts Have Failed. In: D. Moey, M. Maybury, B.Thuraisingham, 2002, Knowledge Management, Classic and Contemporary Works, Boston, MIT
- Wigboldus, D.H.J., 2006, Virtuele Stereotypen, De Psycholoog, september 2006